

İKİNCİ İSKÂN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından, Birleşmiş Milletler Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü'nün iştirakiyle tertiplenen «İkinci İskân ve Şehircilik Haftası», 5 - 7 Haziran 1957 tarihleri arasında, Ankara'da, yapılmıştır (*).

Bu yazıda, ana konusu «Bölge Plânlaması» olan İkinci İskân ve Şehircilik Haftası münasebetiyle verilen konferanslarla yapılan müzakere ve münakaşaların birer özeti verilecektir.

Çalışmalara 5 Haziran 1957 günü saat 10,00 da, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kemal Fikret Arık'ın haftanın gayesi ve konusunu açıklayan konuşmasıyla başlanmıştır.

İlk konferans, Birleşmiş Milletler Kahire Âmme İdaresi Enstitüsü Direktörü Mr. Niehoff tarafından, Dünyanın en önemli bir bölge plânlaması örneğini teşkil eyliyen Amerika'da Tennessee Vadisi Müessesesi (Tennessee Valley Authority) tecrübesi konusunda verildi. Uzun müddet bu müessesenin personel ve neşriyat işlerini idare etmiş bulunan konferansçı, 7 federe devletin arazisinden geçen 650 mil uzunluğundaki 40 bin milkare yüz ölçümündeki Tennessee Nehrinin islâhı projesini izahla ; bu projede taşkınları önleme ve sulama işlerinin ön plânda tutulduğunu ; bununla beraber su nakliyatı, elektrik enerjisi, dinlenme ve balıkçılık alanında da büyük faydalar sağlandığını açıkladı. Müteakiben hususi mülkiyet altındaki ziraat ve orman arazisinin islâhı ve korunması bakımından alınan tedbirler ile bu arada sun'î gübreleme, fidanlık tesisleri, araştırmalar hususunda halka yapılan yardımları açıklayan Niehoff, ormanların yangından korunması, tohumlama ve ağaçlandırma alanında ; kâğıt sanayiinin gelişmesinde, araziden verimli bir şekilde faydalanılmasında ve çalışma imkânlarının gelişmesinde, istihsalin ve gelirlerin artmasında bir tedbir ve yardımların müsbet sonuçlar verdiğini belirtti. Devlet plânlaması, şehir plânlaması, mesken siyaseti, seyyar köy kitaplıkları gibi konularda bölge idaresinin tesir ve faydalarına temas eden konferansçı, bu bölgedeki endüstriyel geliş-

---

(*) Birinci İskân ve Şehircilik Haftası, 7 - 12 Haziran 1954 tarihleri arasında Ankara'da toplanmıştı. Bu toplantı münasebetiyle verilen konferanslar için bkz : İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları (A. Ü. Si. Bil. Fak. İskân ve Şehircilik Enstitüsü yayını, No : 1) Ankara : 1955.

meye temasla, gerek iş yerleri, gerekse işçi sayısının arttığını, şahıs başına düşen milli gelir itibariyle, bu bölgede çok ilgi çekici (1929'da % 44 iken, 1953, de % 61'e yükselmiştir) bir artış vukubulduğunu rakamlarla ifade etmiştir. Bu müessesenin, âmme idaresi bakımından da iyi bir örnek teşkil ettiğini belirten Mr. Niehoff, bu müessesenin idare heyetine yapılan tayinlerde siyasetten uzak kalındığı, personel işlerinde ehliyet esasının ana kıstası teşkil eylediğini, ademi merkeziyetçi bir idare olarak şube müdürlerine esaslı yetkiler verildiğini ifade etti. Konferansçı, konferansının sonunda, Türkiye'nin bilhassa Fırat ve Dicle gibi iki büyük nehir sistemine sahip bulunduğunu; kaynakların geliştirilmesi konusunda, mutlak bazı çareler olmamakla beraber, T.V.A. tecrübesinin Türkiye için de iyi bir fikir verebileceğini; böyle bir bölge plânlamasının kaynakların geliştirilmesi işinin tanzimi ve âmme hizmetlerinin bölgelere tevzii bakımından faydalı olabileceğini söyledi. Konferansı müteakip, Niehoff'a, dinleyiciler tarafından muhtelif sorular soruldu; Bu arada, Kızılırmak'ın da böyle bir plânlama için elverişli olup olmadığı konusu üzerinde duruldu.

İkinci Konferans, Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Hamit Sadi SELEN tarafından, «Bölge Plânlaması ve Coğrafya» konusunda verilmiştir. Prof. Dr. H. S. Selen, konferansında ilk önce «İmar Nedir?» sorusunu cevaplandırmağa çalışmış; bu arada, insan yaşayışının en bariz hususiyetini, onun kendi yarattığı kültür muhitinde yaşamış olması teşkil eylediğini; kültür muhitinin elle tutulur maddi tesislerinin hepsine imar denildiğini; bu muhitin bilhassa bilgi ve şuurla geliştiğini açıklamıştır. Prof. Dr. H. S. Selen; insanlık tarihinde imarın, başlıca dört gelişme safhasından geçtiğini; ilkönce, halin ihtiyaçlarına göre sırf sezgi ile yapılan bir imar bulunduğunu; ikinci safhada, tabii muhitin özelliklerine bakılmaksızın belli şemalara göre yapılan şematik bir imar mevzuu bahis olduğunu ve bunların birtakım dinî gayelerle meydana getirilen bir takım tesislerden ibaret bulunduğunu ifade etmiştir. Prof. Selen'e göre, üçüncü safhada, tabii muhitin hususiyetleri göz önünde tutularak meydana getirilen «plânlı fakat tek gayeli bir imar» faaliyeti görülmektedir ki bunların bir kısmı sırf estetik ve mimari gayelerle meydana getirilmiş, bir kısmı da münakale ve endüstri gibi belli gayelerle kurulmuştur. Dördüncü safha ise, çok cepheli içtimai fonksiyonlara göre yapılan plânlı ve çok gayeli bir imardır. Konferansçıya göre devrimizin imar hareketleri bu mahiyettedir ve şehir, kasaba ve köy gibi küçük bölgeleri içine alan daha geniş sahaların imarını plânlamak zorundadır. Yeryüzünden bahsedilen bir ilim olarak coğrafya, arazinin işgali ve faydalanma şekillerini,

bölgelerin birbiriyle münasebetlerini, yerleşme benzerliklerini ve ayrılıklarını incelediği cihetle, zamanımız şehir ve bölge plânlamasında coğrafyacının önemi artmıştır. Tatbikatta onlar da geniş ölçüde yer almaya başlamışlardır. Prof. Selen, netice olarak «İmarcı coğrafyacı» adını verdiği uzmanların ne gibi vasıf ve bilgileri haiz bulunması gerektiğini açıklayarak plânlama sahasında başarı kazanmak için geniş bir genel eğitime, iyi bir coğrafya ve plânlama bilgisine sahip bulunmanın mühim olduğunu belirtmiştir.

Konferansı müteakip yapılan müzakerelerde, bilhassa, imar plâncısının vasıfları üzerinde duruldu ; bir mekân bilgisi olması dolayısıyla coğrafyanın plânlama alanında geniş ölçüde yardımcı olduğu ; imar ve plânlama işlerinin sadece bir mimarlık ve mühendislik işi olmadığı, bilâkis çok çeşitli sahalarda ihtisas sahibi kimselerin müşterek ve koordine çalışmalarını gerektirdiği belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü uzmanlarından Dr. W. F. Jungwirth tarafından verilen üçüncü konferans, «Bölge İdaresinin bazı önemli veçheleri ve modern sanayi dünyasında mahallî idare» hakkında idi. XX. yüzyılın başındanberi sanayileşmeden mütevellit demografik hareketlerle ulaştırma ve haberleşme vasıtalarının tesiri altında kalmakta olan idarî mekanizmada, mahallî idarelere yeni vazifeler yüklemek ve diğer taraftan merkezî idarenin vesayet yetkisini artırmak şeklinde iki temayül görüldüğünü belirten konferansçı, modern âmme idaresinde görülen genel temayüller karşısında klâsik mahallî idarelerin yaşayan özellikleri konusunu ele almış ; malî kaynakları zayıf olan bu idarelerin gittikçe devletin yardımlarına muhtaç bir hale düştükleri hususuna işaret etmiştir. Konferansçı, idarî karar ve icraatın âmme idaresinin bütün kademelerinde şumullü bir şekilde koordine edilmesine ihtiyaç bulunduğunu, bunun ekseriya bir millî plânlama siyaseti şeklinde görüldüğünü, ancak memleket ölçüsünde plânlamanın birçok zorluklar ihtiva ettiğini, plânlama sahasının daraltılmasının plânların başarılı ve verimli olmasına müessir olacağını, bu sebeple bölge plânlamasına gidildiğini belirtmiştir.

Dr. Jungwirth'e göre geniş ve idarî bölgelerin sadece büyük ölçüdeki işlerle, teftiş ve rehberliği gerektiren teknik ve ihtisasla ilgili idarî faaliyet ve vazifelerle meşgul olması gerekir. İdarî vesayetteki «kontrol şumulü» bölge idarelerinin kendisine bağlı olacak mahallî idare birimlerinin sayısını tehdit eylemekte ; 20 - 30 arasında değişen bir sayıda mahallî idare biriminden fazlasının aynı bölge idaresinin kontrol şumulünde bırakılmaması gerekmektedir.

Konferansı müteakip yapılan müzakerelerde, bilhassa bir bölge

İdaresi olarak vilâyetlerimizin durumu üzerinde durulmuş, bu arada münakale ve muhabere vasıtalarının gelişmesile idarî bölüm ve kademelerin bir kere daha gözden geçirilmesi, meselâ birkaç vilâyeti içine alan bölgelerin teşkili lüzumuna işaret olunmuştur. Halen Türkiye'de devletin taşra teşkilâtında muhtelif bölgelemelere gidildiği, fakat bu bölgelemenin bir yeknesaklık arzemediği ve bunun koordine edilmesi gerektiği hususları da ayrıca tebarüz ettirilmiştir.

6 Haziran 1957 günü, çalışmalara, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü mensuplarından Doç. Dr. Sırrı Erinç'in «Bölge Hudutlandırılmasının Esasları» konulu konferansı ile başlanmıştır. Doç. Dr. Sırrı Erinç, konferansının ilk bölümünde, bölge telâkkisinin önemi ve faydaları üzerinde durmuş ; bölge sınırlandırmasının önemine işaret etmiştir. Konferansıya göre, esasen coğrafî bakımdan bölgeler birer vakıa olarak mekânda mevcuttur ve «asıl güçlük bunlar arasındaki sınırların çizilmesinde takip edilecek metodun tâyininde kendini göstermektedir». Bu sebeptir ki, bu gibi bölgelemeler seçilen kriterler bakımından daima itibarîdir. Fakat, «coğrafi tetkikler ve tavsifler için zarurî bir kadro, nazarî bir çerçeve veya iskelet» temin etmektedir. Bölge telakkisinin veya buna müstenit tetkiklerin sağladığı fayda, yalnız coğrafya çerçevesine inhisar etmemekte ; iktisadî, idarî, askerî, ziraî, sınaî ve diğer alanlarda da tatbik kabiliyetini haiz bulunmaktadır. Zaten, coğrafya dışındaki sosyal bilimlerde de bölge tetkikleri, mekânın hususiyeti ile ilgili problemleri mücerret bir şekilde değil de tamamen aksine olarak, ait oldukları mekân içinde çözmek ve binaenaleyh mekânı daha iyi tanımak ihtiyacından doğmuştur. Bu gibi problemlerin derinliklerine nüfuz etmek, bunlar arasındaki karşılıklı münasebet ve reaksiyonları kül halinde mütalâa edebilmek âmme ve iş idaresi alanındaki meseleleri aydınlatmak, bunlarla ilgili kararların elverişli derecesini arttırmak böyle tetkiklerin başlıca hedefini teşkil etmektedir. Doç. Dr. Sırrı Erinç, teferruatlı bölge tetkiklerinin «insanla toprak arasındaki münasebetleri ortaya koymak, şehirler veya küçük beşer toplulukları tarafından topraktan ve tabii kaynaklardan ne suretle ve ne dereceye kadar muvafık şekilde faydalandığını tahlil etmek, hâdiseler ve neticeler arasındaki saha - sebep münasebetlerini objektif bir şekilde ortaya koymak hususunda büyük yardımlar sağladığını» ifade etmiştir. Konferansın ikinci bölümünde, bölge mefhumunun mahiyeti, muhtelif bölgelerin birbirinden tefriki ve bölgelerin şahsiyeti konularını ele alan konferansçı; bölge mefhumunun ilk şartının homejenlik olduğunu belirtmiş, ancak bu homejenliğin kullanılan kriterler, ölçek ve zaman unsuru bakımından itibarî bir vasıf olduğuna işaret etmiştir. Üçüncü bölüm, muhtelif bölgelerin sınırlandırılması esaslarına müteallik bulunuyordu.

Doç. Dr. Sırrı Erinc, ziraî, coğrafi bölgelerin tarif ve hudutları konusu üzerinde de durmuş, iskân bölgelerinin kriter bakımından kompleks bir manzara arzettiğine işaretler, kriterlerin intihabının ve derecelendirilmesinin bölge sınırlandırılması bakımından önemli olduğunu ifade etmiştir.

Bölge hudutlarının sınırlandırılması konusunda yapılan tartışmalar da, gerek umumî olarak, gerekse bölge plânlaması bakımından Türkiye'nin bölge taksimatı meselesi ele alınmış, idarî bölgeler ile coğrafi bölge mefhumu arasındaki münasebetler gözden geçirilmiş ve iktisadî, ziraî, coğrafi faktörlerin bunda ne dereceye kadar müessir olabileceği konusu tartışılmıştır.

Sihhî mazereti dolayısıyla toplantıya iştirak edemeyen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doçentlerinden Dr. Erol Tümertekin'in «Sanayi Kuruluş Yeri» konulu tebliğinde, modern sanayi başlıca temelini teşkil eyleyen enerji ve yakıt, sermaye, münakale şartları ve pazar gibi faktörlerin hususiyetleri ve sanayi faaliyet yerine tesirleri ayrı ayrı açıklanmakta ; bunların belli başlı sanayi kolları üzerinde ne dereceye kadar müessir oldukları incelenmekteydi. Netice olarak, coğrafi muhit ve sanayi bünye ve münasebetleri de göz önünde bulundurulmak şartıyla, enerji ve yakıt, ham maddeler, işçi, sermaye, münakale bakımından müsait yer ve pazarların sanayi kuruluş yerlerini tayin eden başlıca faktörlerin olduğu tebliğde belirtilmekteydi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Profesörü Fehmi Yavuz «Şehirlerimizin Büyümesi ve Bölgecilik» konulu konferansında endüstri inkilâbı sonucunda gelişen şehirleşme hareketinin kontrolsüz ve muvazenesiz bir yola girdiğini, birçok memleketlerde memnuniyet vermeyen bazı neticeler doğurduğunu açıkladıktan sonra, memleketimizdeki şehirleşme hareketinin mevzuat ve fiilî durum itibariyle iki ayrı açı altından tahlilini yapmıştır. Mülga 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun memleketimizin şehircilik hareketlerine verilecek istikâmeti tayin edecek hüküm ve prensipleri ihtiva etmemiş bulunduğunu belirten konferansçı, 17 Ocak 1957 den itibaren yürürlüğe girmiş bulunan 6785 sayılı İmar Kanununun da bu bakımdan hiç bir yenilik getirmediğine işaret etmiştir. Prof. Fehmi Yavuz, 1927 - 1955 yılları arasında, şehirli nüfusun genel nüfus içindeki nisbetinin % 24, 1 den % 28, 4 e yükseldiğini ; 50.000 den fazla nüfuslu şehirlerimizin sayı ve nüfus itibariyle dikkate değer bir gelişme gösterdiğini ; diğer taraftan ; 100.000 den fazla nüfuslu büyük şehirlerde oturan nüfusun genel nüfus içindeki nisbetinin önemli derecede arttığını rakamlarla izah etmiştir. Prof. Fehmi Yavuz'a göre, memleketimizde büyük şehirlerin daha fazla bü-

yümesi istikâmetindeki şehirleşme hareketinde, bazı mevzuata uygun mahalleler inşası yanında, büyük ölçüde, gecekondü faaliyeti ve arsa spekülâtörlerinin reklâm ve tertipleri başlıca mühim rolü oynamaktadır.

Konferansı müteakip yapılan müzakerelerde, büyük şehirlerimizin anormal bir şekilde büyümelerinin sebepleri üzerinde durulmuş ; bunun ne dereceye kadar iktisadî faktörlerin veya spekülâtörlerin tesiri altında vukubulduğu, şehirleşme hareketinin büyük, orta veya küçük şehirlerden hangisine doğru tevcih edilmesi gerektiği hususları tartışılmıştır. Bölge plânlaması bakımından asıl mühim olan noktanın, endüstrinin ve dolayısıyla nüfusun memleket içinde muvazeneli bir şekilde dağılımını temin etmek olduğunu ; ziraî nüfus kesafetinin de önemle ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu arada, şehircilik ve imar siyasetini tedvir ve koordine edecek bir teşkilâtın kurulması lüzumuna işaret olunmuştur.

7.Haziran.1957 günü çalışmalara, Nafia Vekâleti Yapı ve İma İşleri Müdürlüğü mütehassıs elemanlarından Bölge Plâncısı Aydın Germen tarafından yapılan «Türkiye'de Bölge Plânlaması Hazırlıkları» konulu konuşma ile devam olunmuştur. Bay A. Germen, tarihî gelişimi itibariyle bölge plânlamasını şehir plânlamasından bazı esaslar aldığı, idarî ilimler alanından yapılan yeni araştırma ve gelişmelerden faydalandığını belirtmiş ; fakat Bölge Plânlaması için henüz bir sentez ilmi olarak genel prensipler vazedilmemiş bulunduğunu ; her plâncılık faaliyetinde olduğu gibi burada da esas noktanın muhtelif muhitlerin plânlanmasında dikkatin hangi konulara teksif edileceğini tayin ve tespit olduğunu açıklamıştır. Bölge plânlarının menşei büyük şehirlerin, kaynakların ve nehir havzalarının geliştirilmesiyle ilgili plânlamaların teşkil eylediğini ifade eden konferansçı, esas gayenin her iki hususu da gerçekleştirmek olduğunu ; bölge hudutlandırmasının, idarî esaslarla plânlama işinin tevhidî bakımından önemli bulunduğunu ; nüfusun yerleşmesinin, ekonomik faaliyetlerin ve taşıma masraflarının bölge plânlamasıyla yakın ilgisinin gözönünde bulundurulması gerektiğini izah etmiştir. Konferansçıya göre, Devlet Su İşleri, Karayolları ve Elektrik İşleri Etüd. İdaresinin gelecek yıllara ve bütün memlekete şamil programları, Türkiye'de geniş anlamıyla Bölge Plânlaması bakımından sadece kaynakların plânlamasından, ibaret olmakla beraber, bir başlangıçtır. Memleketimizde, bölge plânlaması bakımından ümit verici bir çalışma da, Nafia Vekâletinde kurulmakta olan Bölge Plânlaması Bürosudur. Bu çalışmalar, başlangıçta, bölge plânlamasının tam şûmulünü haiz bulunmaktadırlar ; şehirlerin ve şehir topluluklarının büyümesi ile ilgili olarak, bunların civarında bilhassa plânlama sahasının genişlemesi şeklinde tecelli

etmektedir. Aydın Germen, çeşitli konuları içine alan bölge plânlamasında, çalışma sisteminin önem kazandığını, burada muhtelif sahalardan gelen mütehassıslardan müteşekkil heyetlerin çalışmalarına lüzum bulunduğunu izahla ; bu heyetlere başkanlık edecek kimselerin her sahaya hakim ilmî bir otorite olmasının şart olmadığını, iyi bir ekip şefliği vasfını haiz bulunmasının yeter olduğunu belirtmiştir.

İkinci İskân ve Şehircilik Haftası'nın son konferansı İller Bankası Umum Müdür Muavini Y. Müh. - Mimar Mithat Yenen tarafından «Bölge Plâncılığı ve Zonguldak Kömür Havzası Bölge Plâni» hakkında verilmiştir. Mithat Yenen, ilk önce bölge plâncılığının mahiyetini, muhtelif memleketlerdeki tabikası; sonra, 1940 yılında Etibank Genel Müdürlüğü tarafından konferansçıya çizdirilen Zonguldak Kömür Havzası Bölge Plâni denemesini izah etmiştir. M. Yenen, istifade edilebilecek araziye mevcut nüfusun yerleştirilmesi, hariçten getirilecek muhacir halkın iskânı, bu suretle istihsalin arttırılması için gerekli işçinin temini meseleleri hakkında yapılan araştırma sonuçlarından bahisle, kömür ocaklarının bulunduğu alanlarda mütehassıs işçiler için yapılacak mahallelerin nerelerde inşa edilmesinin uygun düşeceği hususunun plânda gösterildiğini, hattâ umumiyetle bekâr olan amele için de koğuşlar yapılması için yerler seçildiğini de belirtmiştir. Böylece, bu bölge plâni çerçevesi içerisinde işçi sayısının arttırılması, bunların iş durumlarına göre ve kolaylıkla oturma mahallerinden iş yerlerine gidebilmelerine imkân sağlayacak bir şekilde iskânları için gerekli tedbirler alınmasıyla, o zamanki istihsalin 2,5 milyon ton civarından 21 milyon tona çıkacağını açıklayan Mithat Yenen, bugünkü istihsalin de ancak 3,5 milyon tona yükselebilemiş bulunduğunu ifade etmiştir.

Yapılan müzakerelerde, Bölge Plânlamasının bilhassa Zonguldak Kömür Havzası bakımından önemi üzerinde durulmuş, memleketimizin diğer bölgelerinde de buna benzer plânlamalar yapılabileceği husus belirtilmiştir.

Konferanstan sonra yapılan müzakerelerde, bölge plânlamasının malî imkânları, bölge araştırma ve plânlama merkezleri kurulması, kaynakların geliştirilmesi ve orman içi iskân bakımından bölge plânlamasının önemi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Konferans ve tartışmaların sonunda açılan umumî müzakerede ; bölge plânlaması alanında hemen harekete geçilmesi, bu arada Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından ön çalışmalara girişilmesi ; muayyen bir bölgenin çeşitli cephelerden ele alınmak suretiyle etüd edilmesi ve bir deneme olarak plânlanlanmasına çalışılması ; Üçüncü İskân ve Şehircilik Haftasının böyle muayyen bir böl-

genin plânlaması konusuna inhisar ettirilmesi temennileri izhar olunmuştur.

Netice olarak diyebiliriz ki, İkinci İskân ve Şehircilik Haftası, bilhassa memleketimiz için çok yeni bir konu olan bölge plânlaması meselesinin çeşitli yönlerinin aydınlanması, mahiyeti ve şûmulünün, tesir ve faydalarının anlaşılması bakımından gerçekten verimli olmuştur. Üç gün gibi kısa bir müddet içinde ancak böyle geniş bir mevzuun çeşitli veçhelerinin sadece ana hatları itibariyle ortaya konulması ve çalışma metodları üzerinde tartışılması mümkün olabilirdi. Bu konuda bundan böyle yapılacak ve bilhassa bir bölgenin plânlamasını hedef tutacak olan müstakbel çalışmalarda İkinci İskân ve Şehircilik Haftasını güzel bir başlangıç saymaktayız.

C. G.